

INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA BO‘LAJAK JISMONIY TARBIYA MUTAXASSISLARINING FUNKSIONAL KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH METODOLOGIYASI

Andijon davlat pedagogika instituti mustaqil izlanuvchisi
Rustamov Javlonbek O‘ktamjon o‘g‘li

E-mail: Firdavs022988@gmail.com

Tel: [+998918760089](tel:+998918760089)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-1989-9388>

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo‘lajak jismoniy tarbiya mutaxassislarining funksional ko‘nikmalarini rivojlantirishda integrativ yondashuvning metodologik imkoniyatlari tahlil qilingan. Tadqiqotda pedagogik integratsiya, fanlararo aloqadorlik, nazariya va amaliyot birligi, uzluksiz pedagogik amaliyot hamda shaxsga yo‘naltirilgan ta‘limning bo‘lajak mutaxassislarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishdagi o‘rni yoritilgan. Funksional ko‘nikmalarni rivojlantirish jarayoni tashkiliy, kommunikativ, kognitiv, refleksiv, motivatsion va amaliy komponentlarning o‘zaro integratsiyasi asosida tashkil etilishi zarurligi asoslangan. Shuningdek, integrativ yondashuvning butunlik, tizimlilik, rivojlanish, uzluksizlik va o‘zaro bog‘liqlik tamoyillari bo‘lajak jismoniy tarbiya mutaxassislarining kasbiy-pedagogik faoliyatga tayyorgarligini kuchaytirishi aniqlangan. Tadqiqot natijalari asosida funksional ko‘nikmalarni rivojlantirishning metodologik modeli va uni amalga oshirishning asosiy pedagogik yo‘nalishlari taklif etilgan.

Kalit so‘zlar: bo‘lajak jismoniy tarbiya mutaxassisi, funksional ko‘nikma, integrativ yondashuv, pedagogik integratsiya, kasbiy tayyorgarlik, fanlararo aloqa, pedagogik amaliyot, kasbiy kompetentlik, shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim, nazariya va amaliyot birligi.

Аннотация. В статье проанализированы методологические возможности интегративного подхода к развитию функциональных навыков будущих специалистов по физической культуре. Раскрыта роль педагогической интеграции, междисциплинарных связей, единства теории и практики, непрерывной педагогической практики, а также личностно ориентированного обучения в совершенствовании профессиональной подготовки будущих специалистов. Обоснована необходимость организации процесса развития функциональных навыков на основе взаимной интеграции организационного, коммуникативного, когнитивного, рефлексивного, мотивационного и практического компонентов.

Также установлено, что принципы целостности, системности, развития, непрерывности и взаимосвязи интегративного подхода способствуют повышению готовности будущих специалистов по физической культуре к профессионально-педагогической деятельности. На основе результатов исследования предложена методологическая модель развития функциональных навыков и определены основные педагогические направления её реализации.

Ключевые слова: будущий специалист по физической культуре, функциональный навык, интегративный подход, педагогическая интеграция, профессиональная подготовка, междисциплинарная связь, педагогическая практика, профессиональная компетентность, личностно ориентированное обучение, единство теории и практики.

Annotation. This article analyzes the methodological potential of an integrative approach to developing the functional skills of future physical education specialists. It highlights the role of pedagogical integration, interdisciplinary connections, the unity of theory and practice, continuous teaching practice, and learner-centered education in improving the professional training of future specialists. The study substantiates the need to organize the process of developing functional skills through the integration of organizational, communicative, cognitive, reflective, motivational, and practical components. It also establishes that the principles of integrity, systematicity, development, continuity, and interconnection inherent in the integrative approach contribute to strengthening future physical education specialists' readiness for professional and pedagogical activities. Based on the research findings, a methodological model for developing functional skills and the main pedagogical directions for its implementation are proposed.

Keywords: future physical education specialist, functional skill, integrative approach, pedagogical integration, professional training, interdisciplinary connection, teaching practice, professional competence, learner-centered education, unity of theory and practice.

Kirish. Bugungi kunda oliy pedagogik ta'lim tizimida bo'lajak mutaxassislarni kasbiy faoliyatga tayyorlashning mazmuni va metodologiyasini takomillashtirish muhim ilmiy-pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, jismoniy tarbiya sohasi mutaxassislarning kasbiy faoliyati o'ziga xos murakkab va ko'p funktsiyali xususiyatga ega bo'lib, ulardan nafaqat nazariy bilimlarni egallash, balki mazkur bilimlarni real pedagogik vaziyatlarda samarali qo'llash, o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish, mashg'ulotlarni rejalashtirish va tashkil etish, harakat faoliyatini

boshqarish, natijalarni baholash hamda pedagogik jarayonni tahlil qilish ko'nikmalarini talab etadi.

Shu nuqtai nazardan, bo'lajak jismoniy tarbiya mutaxassislarida funksional ko'nikmalarni rivojlantirish masalasiga kompleks va tizimli yondashish zarur. Bunda integrativ yondashuv alohida metodologik ahamiyat kasb etadi. Mazkur yondashuv turli o'quv fanlari mazmunini, nazariy va amaliy tayyorgarlikni, pedagogik va jismoniy tayyorgarlikni, shuningdek, ta'lim jarayoni va kasbiy faoliyatni o'zaro bog'liq holda tashkil etish imkonini beradi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son Farmoni bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"da oliy ta'lim jarayonlarini takomillashtirish, zamonaviy pedagogik yondashuvlardan foydalanish va talabalarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilgan. Mazkur vazifalar bo'lajak jismoniy tarbiya mutaxassislarining kasbiy tayyorgarligida integrativ yondashuv imkoniyatlaridan foydalanish zaruratini yanada kuchaytiradi.

Integrativ yondashuvning asosiy mazmuni ta'lim jarayonining alohida komponentlarini mexanik tarzda birlashtirishdan iborat emas, balki ularni yagona pedagogik maqsad asosida o'zaro aloqador va funksional tizim sifatida tashkil etishni nazarda tutadi. Shu sababli mazkur yondashuv bo'lajak jismoniy tarbiya mutaxassislarining funksional ko'nikmalarini rivojlantirish uchun metodologik asos sifatida muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqotning maqsadi. Integrativ yondashuv asosida bo'lajak jismoniy tarbiya mutaxassislarining funksional ko'nikmalarini rivojlantirishning metodologik asoslarini aniqlash va uning samarali pedagogik imkoniyatlarini asoslashdan iborat.

Mazkur maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:

- integrativ yondashuv tushunchasining pedagogik mohiyatini tahlil qilish;
- bo'lajak jismoniy tarbiya mutaxassislarining funksional ko'nikmalarini rivojlantirishda integratsiyaning o'rnini aniqlash;
- nazariy va amaliy tayyorgarlikning o'zaro bog'liqligini asoslash;
- fanlararo aloqalarning funksional ko'nikmalarni shakllantirishdagi imkoniyatlarini aniqlash;
- uzluksiz pedagogik amaliyotning metodologik imkoniyatlarini tahlil qilish;
- integrativ yondashuv asosida funksional ko'nikmalarni rivojlantirishning asosiy pedagogik tamoyillarini aniqlash.

Tadqiqot metodlari. Tadqiqotda pedagogik va ilmiy-metodik adabiyotlarni nazariy tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish, tizimlashtirish, pedagogik hodisalarning o‘zaro aloqadorligini aniqlash hamda ilg‘or pedagogik tajribalarni tahlil qilish metodlaridan foydalanildi.

Tadqiqot metodologik jihatdan integrativ, kompetentlikka asoslangan, shaxsga yo‘naltirilgan va faoliyatli yondashuvlarning o‘zaro uyg‘unligiga asoslandi.

Integrativ yondashuvning pedagogik mohiyati.

Integratsiya tushunchasi turli qismlar, elementlar, bilimlar, faoliyat turlari va pedagogik jarayon komponentlarini muayyan maqsad asosida yaxlit tizimga birlashtirishni anglatadi. Pedagogik nuqtai nazardan integratsiya ta‘lim mazmuni, maqsadi, metodlari, vositalari va tashkiliy shakllari o‘rtasidagi o‘zaro aloqadorlikni kuchaytiradi.

S.I. Arxangelskiy, I.D. Zverev, V.G. Razumovskiy, N.K. Chapayev kabi tadqiqotchilar ta‘lim jarayonidagi integratsiyaning asosiy belgilarini “butunlik”, “o‘zaro bog‘liqlik” va “yo‘nalganlik” bilan izohlaydilar. Mazkur belgilar jismoniy tarbiya mutaxassislarini tayyorlash jarayoni uchun ham muhim metodologik ahamiyatga ega.

V.S. Bezrukova pedagogik integratsiyaning ko‘p qirrali xususiyatini ta‘kidlab, ta‘lim va tarbiya maqsadlari, mazmuni hamda tashkiliy shakllarining o‘zaro bog‘liqligi professional tayyorgarlik samaradorligini oshirishini ko‘rsatadi. N.Ye. Kuznesova va M.A. Shatalov esa integratsiyani butun o‘quv jarayonining maqsadi va vositalarini o‘zgartiruvchi omil sifatida talqin qiladi.

Mazkur ilmiy qarashlarni umumlashtirish asosida integratsiyani bo‘lajak jismoniy tarbiya mutaxassislarini tayyorlashda quyidagi uch jihatning birligi sifatida ko‘rish mumkin:

- birinchidan, bilimlarning integratsiyasi;
- ikkinchidan, nazariya va amaliyotning integratsiyasi;
- uchinchidan, ta‘lim va kasbiy faoliyatning integratsiyasi.

Aynan shu birlik funksional ko‘nikmalarning rivojlanishi uchun zarur pedagogik shart-sharoitlarni yuzaga keltiradi.

Funksional ko‘nikmalarni rivojlantirishda integrativ yondashuvning o‘rni.

Bo‘lajak jismoniy tarbiya mutaxassisining funksional ko‘nikmalari uning kasbiy faoliyatini samarali tashkil etish imkonini beruvchi amaliy va intellektual qobiliyatlar tizimini tashkil etadi. Bunday ko‘nikmalar mashg‘ulotlarni rejalashtirish, tashkil etish, o‘quvchilarning faoliyatini kuzatish, harakatlarni namoyish etish, xatolarni aniqlash va

tuzatish, o'quvchilarning faoliyatini baholash, pedagogik vaziyatlarda tegishli qaror qabul qilish kabi faoliyatlarni qamrab oladi.

Shu jihatdan funksional ko'nikmalarni faqat bitta fan doirasida shakllantirish mumkin emas. Chunki jismoniy tarbiya o'qituvchisining kasbiy faoliyati pedagogika, psixologiya, anatomiya, fiziologiya, sport nazariyasi va metodikasi, gigiyena, xavfsizlik, kommunikatsiya hamda boshqa bilim sohalarining o'zaro aloqadorligini talab qiladi.

Demak, integrativ yondashuv funksional ko'nikmalarni rivojlantirishda fanlararo bilimlarni yagona kasbiy faoliyat vazifalari atrofida birlashtirish imkonini beradi.

Masalan, jismoniy tarbiya mashg'ulotini tashkil etishda talaba:

- pedagogik maqsadni belgilaydi;
- psixologik xususiyatlarni hisobga oladi;
- fiziologik imkoniyatlarni baholaydi;
- jismoniy yuklamani belgilaydi;
- mashqlarni metodik jihatdan tanlaydi;
- xavfsizlik talablarini hisobga oladi;
- mashg'ulot natijalarini baholaydi;
- olingan natijalar asosida keyingi faoliyatni rejalashtiradi.

Bu jarayonda turli fanlardan olingan bilimlar alohida-alohida emas, balki yagona kasbiy vazifani hal qilishga yo'naltirilgan holda qo'llanadi.

Fanlararo aloqalarning metodologik imkoniyatlari

Integrativ yondashuvning muhim jihatlaridan biri fanlararo aloqalarni tashkil etishdir. Jismoniy tarbiya mutaxassislarini tayyorlashda pedagogika, psixologiya, anatomiya, fiziologiya, sport nazariyasi va metodikasi, gigiyena, hayot faoliyati xavfsizligi va boshqa fanlarning mazmuni o'zaro bog'langan holda qo'llanilishi lozim.

Fanlararo aloqalar orqali talaba muayyan pedagogik vaziyatni turli nuqtayi nazardan tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Masalan, o'quvchining jismoniy yuklamaga munosabatini baholashda fiziologik bilimlar; mashg'ulotga motivatsiyasini aniqlashda psixologik bilimlar; mashg'ulotni tashkil etishda pedagogik bilimlar; mashqlarni tanlash va bajarish texnikasini aniqlashda sport-metodik bilimlar qo'llaniladi.

Natijada talabaning tizimli fikrlashi, tahliliy qobiliyati va kasbiy qaror qabul qilish ko'nikmalari rivojlanadi.

Funksional ko'nikmalarning tarkibiy komponentlari.

Tahlil qilingan ilmiy qarashlar asosida bo‘lajak jismoniy tarbiya mutaxassislarining funksional ko‘nikmalarini bir nechta o‘zaro bog‘liq komponentlar asosida tavsiflash mumkin.

Kognitiv komponent – kasbiy faoliyat uchun zarur nazariy bilimlarni egallash, ularni tahlil qilish va amaliy faoliyatda qo‘llay olish.

Tashkiliy komponent – mashg‘ulotlarni rejalashtirish, tashkil etish, vaqt va resurslardan oqilona foydalanish.

Kommunikativ komponent – o‘quvchilar, hamkasblar va boshqa pedagogik jarayon ishtirokchilari bilan samarali muloqot o‘rnatish.

Motivatsion komponent – kasbiy faoliyatga qiziqish, o‘z ustida ishlash va funksional ko‘nikmalarni rivojlantirishga ichki ehtiyoj.

Refleksiv komponent – o‘z faoliyatini tahlil qilish, xatolarni aniqlash, natijalarni baholash va faoliyatni takomillashtirish.

Amaliy-harakat komponenti – jismoniy mashqlarni to‘g‘ri namoyish qilish, harakat texnikasini tushuntirish, mashg‘ulot jarayonini boshqarish va o‘quvchilarning jismoniy faoliyatini nazorat qilish.

Mazkur komponentlar bir-biridan alohida holda emas, balki yagona tizim sifatida rivojlantirilishi lozim.

Integrativ yondashuvning asosiy tamoyillari.

Bo‘lajak jismoniy tarbiya mutaxassislarining funksional ko‘nikmalarini rivojlantirish metodologiyasini tashkil etishda quyidagi tamoyillarni asosiy deb hisoblash mumkin:

Butunlik tamoyili. Ta’lim jarayonining barcha komponentlari yagona maqsadga yo‘naltiriladi.

Tizimlilik tamoyili. Bilim, ko‘nikma, malaka va kompetensiyalar o‘zaro bog‘langan tizim sifatida rivojlantiriladi.

Fanlararo aloqadorlik tamoyili. Turli fanlar mazmuni kasbiy faoliyat vazifalarini hal qilishga yo‘naltiriladi.

Uzluksizlik tamoyili. Funksional ko‘nikmalar ta’limning barcha bosqichlarida izchil rivojlantiriladi.

Rivojlantiruvchanlik tamoyili. Talabanning mustaqilligi, ijodkorligi, refleksiyasi va kasbiy o‘sishi rag‘batlantiriladi.

Amaliy yo‘naltirilganlik tamoyili. O‘zlashtirilgan bilimlar real pedagogik vaziyatlarda qo‘llaniladi.

Shaxsiylashtirish tamoyili. Talabaning individual imkoniyatlari va ehtiyojlari hisobga olinadi.

Mazkur tamoyillarning birgalikda qo'llanilishi integrativ metodologiyaning yaxlitligini ta'minlaydi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bo'lajak jismoniy tarbiya mutaxassislarining funksional ko'nikmalarini rivojlantirish murakkab, ko'p komponentli va tizimli pedagogik jarayon hisoblanadi. Mazkur jarayonning samaradorligi ta'lim mazmuni, nazariy va amaliy tayyorgarlik, fanlararo aloqalar, pedagogik amaliyot hamda shaxsiy-kasbiy rivojlanishning o'zaro uyg'unligiga bog'liq.

Integrativ yondashuv ushbu komponentlarni yagona metodologik asosda birlashtirish imkonini beradi. Uning asosida bo'lajak jismoniy tarbiya mutaxassisining funksional ko'nikmalari kognitiv, tashkiliy, kommunikativ, motivatsion, reflektiv va amaliy-harakat komponentlarining o'zaro ta'siri asosida rivojlantiriladi.

1-jadval.

Shakllantiruvchi tajriba o'tkazilgunga qadar nazorat va tajriba guruhlarida jismoniy tayyorgarlik xususiyatlari bo'yicha bilim darajalari.

t/r	Darajalar	TG		NG	
		Talabalar soni	%	Talabalar soni	%
1.	O'ta yuqori	130	14,3	93	15,4
2.	Yuqori	142	33,8	107	32,1
3.	O'rta	106	51,9	111	52,5

Jadval ko'rinib turibdiki, shakllantiruvchi tajriba o'tkazilgunga qadar nazorat va tajriba guruhlarida jismoniy tayyorgarlik xususiyatlari haqidagi bilimlarning past darajasi ustunlik qilgan va bu tajriba guruhi talabalarining 51,9%ni, nazorat guruhi sinaluvchilarining esa 52,5%ni tashkil etgan. Jismoniy tayyorgarlik xususiyatlari haqidagi bilimlarning yuqori darajasi shakllantiruvchi tajribagacha bo'lgan davrda tajriba guruhida 14,3% talabada, nazorat guruhida esa 15,4% respondentda aniqlangan.

Shakllantiruvchi eksperimentdan keyin nazorat va eksperimental guruhlarida mashqlarni namoyish etish ko'nikmasining rivojlanish darajasini o'rganish natijalari 2-jadvalda keltirilgan.

2-jadval.

Shakllantiruvchi eksperiment o'tkazilgandan keyin nazorat va eksperimental guruhlarda mashqlarni namoyish etish ko'nikmasining rivojlanish darajalari

t/r	Darajalar	TG		NG	
		Talabalar soni	%	Talabalar soni	%
1.	O'ta yuqori	126	28.2	89	14.8
2.	Yuqori	146	47.7	102	28.7
3.	O'rta	98	24.1	109	56.5

Jadval va rasmdan ko'rinib turibdiki, shakllantiruvchi eksperiment o'tkazilgandan keyin eksperimental guruhda mashqlarni namoyish etish ko'nikmasining rivojlanishida o'rtacha daraja ustunlik qiladi va u talabalarning 47,7%ni tashkil etadi, nazorat guruhida esa ushbu daraja ishtirokchilarning 28,7%ida aniqlangan.

Nazariya va amaliyotning integratsiyasi, fanlararo aloqalarni kuchaytirish, uzluksiz pedagogik amaliyotni samarali tashkil etish va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalaridan foydalanish funksional ko'nikmalarni rivojlantirishning muhim pedagogik shartlari sifatida namoyon bo'ladi.

Shuningdek, integrativ yondashuv talabaning o'zlashtirgan bilimlarini real kasbiy vaziyatlarga ko'chirish, pedagogik muammolarni mustaqil hal qilish, o'z faoliyatini tahlil qilish va kelgusidagi kasbiy rivojlanish yo'nalishlarini belgilash imkoniyatlarini kengaytiradi.

Shunday qilib, integrativ yondashuv asosida bo'lajak jismoniy tarbiya mutaxassislarining funksional ko'nikmalarini rivojlantirish metodologiyasi kasbiy tayyorgarlikning yaxlitligini ta'minlashga, nazariya va amaliyot birligini mustahkamlashga hamda zamonaviy pedagogik faoliyat talablariga javob beradigan kompetent mutaxassisni shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullaeva M.N. Jismoniy tarbiya va sog'lomlashtirish ishlarini takomillashtirishda innovatsion yondashuvlar. - "Ilm sarchashmalari" ilmiy jurnali, №1, 2022. 8 (мақола)
2. Mirzaahmedov Sh. Jismoniy tarbiya va sportda kompetensiyaviy yondashuv. - Toshkent: "O'qituvchi", 2020.208 c.
3. Qodirov B. Sport psixologiyasi asoslari. — Andijon: ADU nashriyoti, 2018.192 c.

4. Sattarov N., Alimov A. Oliy ta'limda sog'lomlashtirish faoliyatini tashkil etish usullari. — "Zamonaviy ta'lim" jurnali, №3, 2021. 6 (maqola).
5. To'xtaxo'jaev X.B. Pedagogikaoliy ta'lim muassasalarida talabalar ta'limini individuallashtirish. diss.avtoref.-Chirchiq:O'zDJTSU, 2018. 56 b.
6. Насибуллина Г.Н. Формирование здоровьесберегающей среды в образовательных учреждениях. - Казань: КФУ, 2013. 220 с.
7. Софенко А.И. Технология формирования личности студента в процессе занятий физической культурой // Основные направления развития физической культуры и спорта. - СПб., 2022. - С. 368 — 372.
8. Трегубова Т.М., Буркова Я.А. Методы и подходы к развитию профессиональной культуры и педагогического мастерства учителя физической культуры // Доминанты психолого-педагогического мастерства в сфере физической культуры и спорта. Материалы II Всероссийской научно-практической конференции с международным участием. - Казань, 2024. - С. 258 — 262.
9. Усманов М.К. Таълим jarayonida sog'lom turmush tarzini shakllantirish asoslari. - Тошкент: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2019. 180 с.
10. Чайникова Т.Н., Трегубова Т.М. Особенности профессионального развития студентов в вузах спортивного профиля // Теория и практика физической культуры: современный опыт, тенденции и перспективы развития. Сборник материалов Всероссийской научно-практической конференции, посвященной 90-летию кафедры физического воспитания и спорта Казанского университета. - Казань, 2025. - С. 166 — 169.